

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NIyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

V. INNSKRIFTER MED RISTARFORMEL

[**827**] N-92238. (Tidlegare omtala Hagland 1986: 52; 1990b: [45]; NOR 1986: 7; NIyR VI: 144 (omtala som A273).)

Innskrifta finst på ein bygningsstokk, funnen som del av gatebrulegging. Stokken er 960 x 190 x 160 mm og har runer på ei side. Det er likt til at stokken er nytta sekundært som materiale i brulegginga. Funnet vart gjort i 1985, i felt FW, hovudfase 6. Det tilseier ei arkeologisk datering av funn-nivået til tredje kvartal av 1100-talet. Innskrifta er 219 mm lang frå og med krysset før r. 1, og runene er i storleiken 32-104 mm. Runene er rissa med svært tynne snitt og er dårleg bevarte i visse delar av innskrifta. Før r. 1 er det eit kryss, som truleg er meint som råme om innskrifta. Kvisten på r. 1 kryssar tydeleg staven. Det same gjer r. 14, som av språklege grunnar må tolkast som **a**, medan r. 19 synest å vera enkeltsidig slik innskrifta er bevart. Med støtte i r. 14 er likevel r. 1 her tolka som **a** og ikkje som **æ**. R. 2 har eit innsving i bogen. Det kan såleis reisast tvil om runa skal lesast som **u** eller som **r**. Det er eit ekstra snitt inne i bogen. Snittet *kan* vera gjort for å tydeleggjera runa som **r**. Runa skil seg i form frå r. 12 (**u**), og samanhalde med r. 6, 11 og 15 (**r**), der boge og kvist utan å tangera staven gjer eit mykje meir markert innsving, vil valet mellom lesemåtane **u** og **r** måtta stå nokså ope. Det ekstra innsnittet innom bogen kan likevel vera eit argument for helst å velja lesemåten **r**. R. 8 er langkvist **s**. Før konservering av stokken kunne det etter r. 17 skimtast to snitt som mest såg ut som to påfølgjande kortkvista **s**-runer. Det eine snittet her *kan* ha vore eit tilfelleleg riss. Etter konservering er det i alle fall uråd å påvisa det. Det synest såleis rettast å rekna med at det etter r. 17 har vore rissa ein enkeltstående kort **s**. Slik treet er bevart, kan vi ikkje sjå bort frå at også dette er resten av ein defekt langkvist-**s**. Ei blanding mellom langkvist og kortkvist **s** i ei og same innskrift er ikkje einestående, heller ikkje i materialet frå Folkebibliotekstomta. Vi finn tilsvarende både i N815 ovanfor og i N833 nedanfor. Dobbeltskrivning av runer for å markera konsonant er gjerne sett på som eit yngre drag (jf. NIyR V: 244). Det kan vera eit argument mot å oppfatta denne delen av innskrifta som ein slik sekvens av to runer for lang konsonant. Med alle atterhald er det etter r. 17 lese ein enkelt kortkvist **s**. Kvisten av r. 11 er dregen så langt at han kryssar staven på r. 12. Mellom r. 13 og 14 er det eit bogeforma snitt som

ikkje synest å vera del av innskrifta. Bogen på r. 15 (**r**) ser ut å vera dregen eit godt stykke ned på staven og skil seg såleis frå dei tilsvarende r. 6 og 11. Felles for dei alle er likevel at dei har opne bogar. Av r. 20 er berre nedre del av staven og tilsvarende nedre del av kvisten bevarte. Jamvel om bogen såleis er borte, tilseier både form på den bevarte delen og den språklege konteksten at vi utan atterhald må kunna rekonstruera dette som ei sikker **r**-rune:

× 1 N/R Y I I R I 4 1 I R N T 1 R P I '(?) '(?) 1 R(?)
x a u r k i l r i s t i r ú n a r p i s(?) s(?) a r(?)

Ar(n)kell risti rúnar þessar - 'Arnkell rista desse runene'.

Den språklege tolkinga av innskrifta frå r. 6 og ut synest å vera uproblematisk. Vi har å gjera med ein vanleg ristarformular: *X risti rúnar þessar - 'X rista desse runene'*. Kven som rista, kan likevel vera litt uvisst i dette tilfellet. Som vist ovanfor, kan det vera tvil om sekvensen frå r. 1 til 5 skal tolkast som **arkil** eller som **aukil** evt. **ærkil** eller **æukil**. I det siste tilfellet kunne det tenkjast at sekvensen representerte skrivemåten *æygil*, slik vi kjenner det frå svært unge belegg med mannsnamnet *Egill* (jf. Lind 1905-15: 210). Dette rimar likevel dårleg med den kronologien vi synest å ha å gjera med her. For det første ville ei slik form av namnet *Egill* språkleg sett måtta vera svært ungt, og at sekvensen **æu** i så tilfelle skulle representera omlydsdiftongen verkar heilt urimeleg (jf. òg NIyR I: 68, note 3). Det minst sannsynlege her er vel at dei to første runene i innskrifta må representera diftongen /au/, anten r. 1 vert lesen som langkvist **a**, eller som ein 'feilrissa'

kortkvist **a** der kvisten i farten er dregen for langt. I ei grafitti-liknande innskrift som dette kan også det vera tilfelle. I båe tilfelle bør vi kunna transkribera sekvensen som **aukil**. Men jamvel om vi oppfattar r. 1 som **æ**, finst det parallelt belegg for å lesa sekvensen **æu** som /au/ (N178 Røindal, jf. NIyR II: 337). I så fall vil sekvensen frå 1 til r. 5 her kunna tolkast som mannsnamnet *Auðkell*. Eit nokolunde parallelt døme frå norsk område har vi i ei innskrift frå Korsøygarden i Hedmark, truleg frå 1100-talet (N028). Der finst mannsnamnet *Auðmundr* belagt i forma **aumutær**. Tilsvarende belegg med umarkert /ð/ etter diftong før /k/ har vi rett nok ikkje frå norske kjelder. Når det gjeld bruk av dette namnet i Noreg og på vesterhavsoyane, har Lind (1905-15: 99 og 1277) berre seint daterte belegg, og frå eit relativt lite (sørvestlansk) område. Det utelukkar likevel ikkje at namnet kan ha vore i bruk i eldre tider enn det. Støtte for det finst i runeinnskrifter frå Bornholm, både i forma **eykil** og **aukil** (DR376 og 390). Gunnar Knudsen og Marius Kristensen opnar for at desse formene utan markert dental spirant kan sjåast som "et ellers ukendt *Eykell" (DGP: 1620). Innskriftene frå Bornholm er så gamle at også sekvensen **au** ville kunna tolkast som omlydsdiftong. Som nemnt ovanfor er det mindre sannsynleg når det gjeld denne innskrifta frå Folkebibliotekstomta, jamvel om datering i dette spesielle tilfellet kanskje er ekstra usikker, ettersom vi her må rekna med omattbruk av treverket som materiale i brulegginga. Normalt ville det vel kanskje vera vél så sannsynleg at innskrifta har vore gjort før planken havna i brulegginga som at nokon skal ha skore i sjølve gata. Men den ekstremt skøytelause forma på runene gjer også det spørsmålet mindre sikkert her. Det yngste belegget med **au** for omlydsdiftongen /ey/ som elles er kjent frå norsk område, synest å vera på Sognesteinen (N211), tentativt datert til "tidlig i 11. århundre" (Sannes Johnsen 1968: 186). Dersom denne plankeinnskrifta frå Folkebibliotekstomta kan først så langt attende i tid som til 1000-talet, kunne ho representera eit argument til støtte for Knudsen og Kristensens framlegg om *Eykell. Med den usikre lese måten vi her har av r. 2, vil denne innskrifta likevel ikkje kunna gi uavhengig støtte til den tanken.

Den alternative lesemåten **arkil**, evt. **ærkil**, synest mest rimeleg i dette tilfellet. Namnelekkjen *Arn-* vekslar med *Ar-* og *An-* i norrøne hss. Formene *Arkell*, *Arketill*, *Arkillus* er godt belagde i danske og svenske kjelder (DGP I: 60). Også forma **ærkil** synest mogleg (Lundgren-Brate 1915:309). Namnet *Arnkell* er etter Lind (1905-15: 49) lite belagt i vestnordiske kjelder. Det er likevel kjent frå mynt-innskrifter frå York og Stamford (DGP I: 60), også i form utan *n*. Om runeinnskrifta her frå Trondheim i tilfelle representerer ei form *Arkell* eller om det er ein skrivemåte for *Arnkell*, kan ikkje avgjerast. Pellijeff (1957: 122) hellar til den oppfatning at det er mest rimeleg å sjå former med *Ar-* som "ren felsskrivning, t. ex. ett uteglömt nasalstreck, en ingenlunda ovanlig företeelse i de medeltida handskrifterne". Det same kan vel i endå høgare grad seiast om runeinnskrifter.

Verbalforma her er det òg grunn til å festa seg ved. Det er tvillaust den svake forma *risti* snarare enn den sterke *reist* som er nytta i dette tilfellet. Magnus Olsen karakteriserer bruk av denne svake verbalforma som ein av fleire "avvikelser fra vanlig norsk runeskrift" i N439 (Borgund V, NlyR IV: 260), men viser likevel til parallellar i N107 (Knestang IV) og N428 (Hennøy IX). Alle desse synest å vera 1100-talsinnskrifter. Liestøl (1977: 220) viser til dei same tre døma i samband med publisering av eit av runefunna frå "Mindets tomt" i Oslo (G 5880) der det òg er nytta svak form av verbet. I motsetnad til Magnus Olsen (op. cit.) som synest å halla til ei oppfatning om eit dialektgeografisk samband vestover for den svake forma, meiner Liestøl at forma er ein innovasjon som har oppstått i svensk, ettersom ho først er å finna i svenske innskrifter frå 1000-talet. Den oppfatninga kan seiast å få støtte i dei data Petterson (1989: 44) gir frå det publiserte svenske runematerialet. Liestøl tenkjer seg vidare at den svake forma *rista* har komme inn i norsk austfrå, og finn det såleis ikkje uventa at ho dukkar opp på ei Oslo-innskrift som han daterer til perioden frå ca. 1050 til ca. 1150. Jamvel om ei stuttruneinnskrift vestfrå, frå Beginish, C. Kerry i Irland synest å ha den svake forma *rista* (Sanness Johnsen 1968: 220, jf. òg Barnes, Hagland and Page 1997: 57), kan materialet frå Trondheim kanskje eit stykke på veg stø Liestøls oppfatning om korleis svak form av dette verbet har komme inn i norsk. I tillegg til dei tre formene Liestøl nemner utanom Oslo-innskrifta, finst òg ein yngre parallell i N506 (Nidaros domkrk. XXXVIII) og i B462 frå Bryggen i Bergen, funnen under brannlag frå 1198 (Spurkland 1991: 305, sjå òg Spurkland 1994b: 7 o. fl. t.d. A213 (Oslo), A324 (Tingvoll), NOR 1989: 8 og 1990: 20). Til desse kjem altså innskrifta her med arkeologisk datering til første halvdel av 1100-talet og svak form. Sameleis synest det å vera den svake forma som er nytta også i løyderuneinnskrifta N828 (sjå nedanfor) med arkeologisk datering til ein periode som strekkjer seg frå slutten av 900-talet til midten av 1000-talet. N831 med om lag same datering har òg tvillaust svak form. N776 frå Søndre gate i Trondheim, som også har ristarformular med løyndeskrift, må derimot ha hatt sterk form av verbet. Det same gjeld etter alt å dømma N830.

I høve til det materialet Liestøl (1977: 220) tek omsyn til i si vurdering av spreingsmønsteret for den svake verbforma *rista* versus sterk form *rista* i nordisk, utgjer trondheimstilfanget ein vesentleg auke. Det motseier ikkje tanken om ei spreing frå aust mot vest. Men med grunnlag i dateringa av dei eldste innskriftene frå Folkebibliotekstomta (sjå N828 og 831) må det i tilfelle vera grunn til å så tvil om den kronologien Liestøl går ut frå i denne innovasjonsprosessen, ettersom bruk av svak form *rista* synest å vera etablert i norsk allereie tidleg på 1000-talet, om ikkje før.